

BIBLIOTEKA
SHTETIT

81H-32

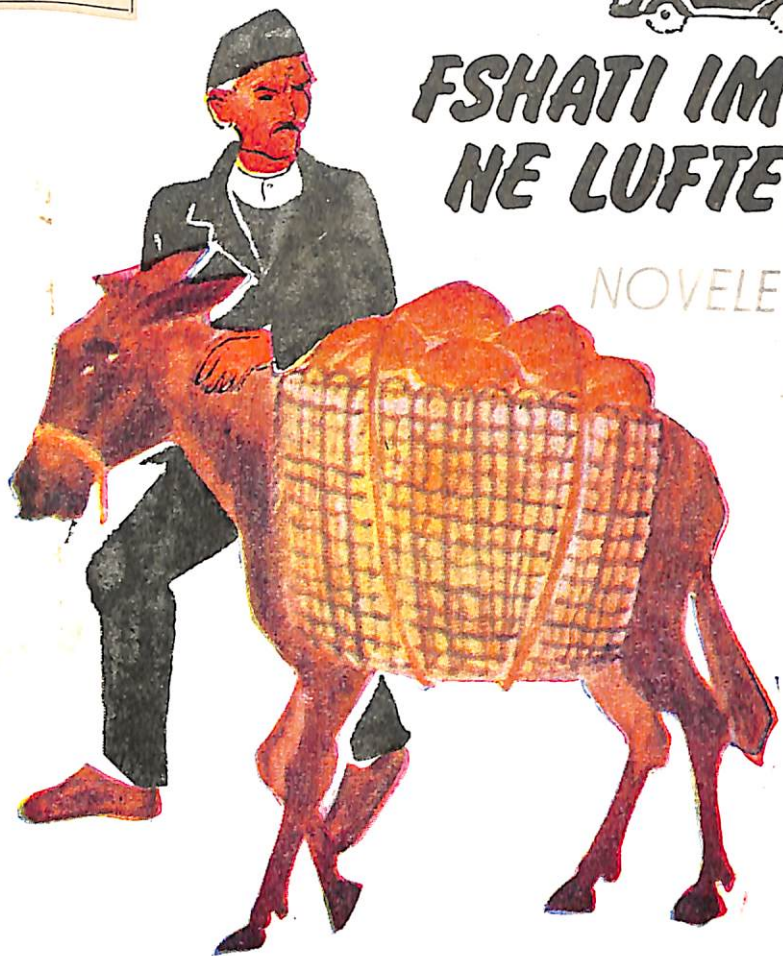
M 22

GAOQO MANI

FSHATI IM NE LUFTE

NOVELE

854-32
ML7

GAQO MANI

FSHATI IM NË LUFTË

novelë

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

I

Shtëpiza jonë, e ndërtuar me plitharë, ishte ngri-tur mu në të hyrë të fshatit. Nuk e di kush e kishte ndërtuar e kush e kishte mbjellë tokën për herë të parë bostan, por unë ashtu e mbaj mend gjithnjë; një shtëpi përdhese me dy dhoma e hajat, me një ahur të vogël, me nja gjashtë rrënjë kumbulla gër-qinjë e qershi; me një mullar kashtë e me një pus me çikrik. Shtëpinë e bostanin i rrethonte një gardh i ulët me purteka plepash e thanash, buzë të cilit kishin mbirë manaferra, shtigje e murriza.

Babai punonte tokën e mbillte perime. Kishim edhe një gomar i cili na bënte shumë punë. Dy ose tri herë në javë, e ngarkonte me dy kosha të më-dhenj, shkonte në qytet e shiste perimet e freskëta për hiçgjë nëpër ca bakaj e rrugëve të qytetit. Edhe nëna punonte në bostan, dhe më duket se punonte më tepër se babai jashtë e brenda. Ajo ngrihej herët dhe punonte gjer në mbrëmje pastaj kthehej e bë-nte gati darkën. Në verë hanim në hajat, në dimër në dhomë, pranë vatrës. Babai thoshte gjithnjë se kasollja jonë nuk ishte hiç e shëndetshme; në verë ishte e nxehtë e me një afsh të rëndë ndërsa në dimër e ftohtë dhe e lagësht sa ta fuste reumatizmin aty për aty. Dhe vërtet, trualli i kthinave thahej e

forcohej si gur kur fillonte vapa, ndërsa në vjeshtë, sapo fillonin shirat, vinte zbutej e qullej sa, kur shkelje, të mbetej gjurma e opingës mbi të. Apo nuk mbanje erë myk! Muret dhe tavani rrinin qull, si të dërsitur.

Në dhomën ku flinim dimër e verë, ishin dy kënde mjaft të gjera, po të ulëta, një pëllëmbë mbi tokë. Midis këndeve që vatra prej gur shtufi me një kllanik të thellë që nxinte e dukej si gojë shpelle. Bukën e hanim në një sofër të rrumbullakët mbi një rrogöz. Babai dhe nëna, kur ishim në sofër, heshtnin, po edhe unë heshtja, bëja si ata, dhe ajo heshtje gjatë ngrënies më dukej sikur që një zakon i vjetër i shtëpisë sonë dhe ai zakon ruhej me fanatizëm nga të gjithë, kushedi sepse.

Pas darke më merrte gjumi shpejt dhe meqenëse shtratin e kisha pranë, bëja një gjysmë rrotullimi e futesha në rroba. Po deri sa më zinte gjumi, ndieja tim atë që pinte duhan me llullë, ndieja nënën që lëvizte dhe ashtu, me sy mbyllur, e dija që ajo vinte t'u hidhte ushqimin konës e maces, ndieja edhe këmbët e babait se si çapitej e dilte duke hedhur se-trën krahëve.

Në verë babai flinte në koliben prej kashte thekre të cilën e kishte ngritur mu në mes të bostanit, ndërsa nëna vinte e futej në shtratin tim, por unë s'e merrja vesh kur binte e kur ngrihej. Më gjente në gjumë e më linte në gjumë, veçse në mëngjes e ndieja ngrohtësinë që kishte lënë në shtrat trupit i saj, shikoja edhe jastëkun e shtypur ku kishte vënë kryet. Unë për vete ngrihesha vonë, atëherë kur dielli më binte drejt e mbi fytyrë.

Nga të gjithë të shtëpisë unë isha më i ngeshmi. Doemos, më kishin djalë të vetëm. Kisha dëgjuar

se nënës nuk i rronin fëmijët. I kishin vdekur nja tre, vetëm unë e kisha kapërcyer vdekjen si për çudi, kështu që, për të pasur jetë të gjatë, ma kishin vënë emrin Guri dhe më kishin varur edhe një vëth në vesh. Mua më vinte çudi, ama edhe vetja më dukej i fortë, tamam si gur.

Ndonjëherë edhe unë bëja ndonjë punë të lehtë, por në më të shumtat e rasteve, ajo që bëja që punë shkel e shko. Kur vadisnim lidhja gomarin në strumbullarin e çikrikut dhe nxirrja ujë nga pusi, e, kur s'kishim nevojë për ujë, kullosja gomarin në mezhdat e arave fqinje.

Jeta që bënim në atë kasolle ishte e rëndë dhe më dukej se pesha e saj më shtypte gjithnjë e më shumë, ndërsa prindët qaheshin gjithnjë, mërzhiteshin, grindeshin dhe, edhe zemëroheshin herë pas here me njëri-tjetrin. Unë nuk e kuptoja nga se u vinte ajo prapësi, po kishte edhe raste kur më vinte inat me tim atë, se ai i bërtiste nënës kot së koti. Kur nxehej babai se si bëhej: Fytyra i skuqej si shegë, majat e mustaqeve i ngriheshin përpjetë dhe sytë i zmadhoheshin e i bëheshin të rrumbullakët si gojë filxhani. Hungronte nëpër dhëmbë e u binte me shqelma koshave, shportave, kanistrave e çdo gjëje që gjente rreth e rrotull kasolles. Më kujtohet se si një ditë vajti e goditi me shqelma konen, e flakëriu si top nja tre metra tutje. Konia e gjorë ulëriu nga dhembja dhe tërë ditën e ditës s'u duk fare në shtëpi. Kishte vajtur e që futur në lëvozhgat e fasuleve, angullinte me vaj duke lëpirë barkun, sa të këpuste shpirtin. Atje i shpura edhe ushqimin, por, kur e pashë që s'e vuri në gojë, thashë se aq e pati. Sa më vinte keq për atë kone të mirë që më ndiqte pas kudo që shkoja, që ruante shtëpinë e

bostanin, që ruante pemët! S'ishte e lehtë të bëje shaka me të. Babai u pendua për atë që bëri dhe filloi ta donte. E thërriste, e përkëdhelte, e konia, megjithëse i fërkohej nëpër këmbët e i lëpinte duart, prapëseprapë ia kishte frikën e i ruhej shumë. Sikur një lëvizje të bënte ai, ajo fuste bishtin nën shalë dhe hiqej zvarë në tokë, duke angullitur me të qarë. I kishte hyrë frika në palcë. Dhe unë, që s'mund ta harroja atë që kishte ngjarë, një ditë i thashë babait:

— Në ka frikë ky qen, ka vetëm prej teje.

Ai qeshi nën hundë e duke më fërkuar kokën me atë dorën e madhe m'u përgjigj:

— Qeni s'më kishte ndonjë faj, po ja që ngandonjëherë s'e mban dot veten njeriu. Po ti duhet ta harrosh.

Fjalët e babait më mbushën me gëzim; vështrimi i syve të tij të zinj ishte i ngrohtë dhe i çiltër, zëri i tij qe i butë e i zvergur, pastaj ai filloi të qeshte. Dhe qeshi mjaft duke më fërkuar kokën e duke më hedhur romuze. Nuk kuptoja ç'gjë e zbaviste që qeshte ashtu, me gjithë zemër, ndërsa kur pushoi së qeshuri e nisi të mbushte llullën me duhan të ri, shtoi edhe këto:

— Ti shiko, ki mendjen se mos të të bjerë në pus ndonjë ditë, se atëherë mbetemi pa qen në shtëpi.

Kështu u mbyll ajo bisedë e shkurtër dhe unë fillova të harroja goditjen e rëndë që i bëri babai kones.

Babai atëherë ishte afër të pesëdhjetave, por asnjë fije floku nuk i qe thinjur, veçse fytyra i qe mbushur me rrudha. Lëkura e fytyrës, e qafës dhe e duarve i kishte marrë ngjyrën e dheut të kuq, sa që mua më dukej sikur mish i tij qe gatuar me dheun e tokës që punonte.

Më kujtohet babai kur ngarkonte gomarin me koshat e mëdhenj, si ua pastronte dheun perimeve, si i spërkaste me ujë që të ruanin freskinë, dhe si e nxirrte kafshën e ngarkuar nga lesa e gardhit duke e mbajtur dorën mbi koshin e rëndë.

Nga qyteti kthehej zakonisht natën. Pasi shkar-konte kafshën, hiqte samarin dhe e lidhte te huri përpara ahurit, rrinte një copë herë këmbëkryq mbi një rrogos e pinte duhan me llullën prej bushi që e kishte bërë vetë. Nganjëherë nëna i sillte një faqore me raki të cilën e hiqte ngadalë e për merak duke soditur qiellin mes fëshfërimës së plepave që mbu-shte mbrëmjen me një fllad të ëmbël. Ndërkohë unë i hidhja bar gomarit dhe i shpija ujë të ftohtë me një kovë të vjetër prej teneqeje. Pasi e thante fa-qoren, babai hynte në dhomë, hiqte kandilin nga oxhaku dhe e vinte mbi vatër, nxirrte nga gjoksi një qese prej kaboti të bardhë dhe niste të numë-ronte të hollat.

— Këto janë nga specat, — vinte mënjanë një pjesë të të hollave, — këto nga domatet... Këto nga mashurkat.

Në këto çaste, zëri që shumë i thellë e shumë i butë, sa mua s'më ngjante me zërin e tij të zakon-shëm, ndërsa fytyra sepse i merrte një pamje të zym-të e të rëndë. Nëna mbante duart në pëqij dhe sytë në të hollat. Gjersa të numëroheshin të hollat, as njëri e as tjetri nuk nxirrnin fjalë nga goja dhe ajo heshtje që pllakoste kasollen tonë më habiste. Më vinte çudi me babanë që bëhej tjetër njeri kur numëronte të hollat, më habiste zëri i tij, më çudisnin duart e tij me gishta të shtrembër e me noçkat e dala që prek-nin të hollat si me frikë. Veç të shikoje se si i dri-

dheshin ata gishta lëkurëplasar. Pastaj befas kumbonte zëri i tij i vërtetë:

— Ja, këto janë të gjitha!

Atëherë nëna zgjaste duart dhe mblidhte të hollat duke nxjerrë ca psherëtima të shurdhëta. Babai hiqej mënjanë duke nxjerrë shtëllunga tymi nga goja. Heshtja zgjatej aq kohë sa nëna mbaronte punë me të hollat (i hidhte në një qese të kuqe e i vinte në fund të sëndukut). Pas kësaj pune hiqte sofrën nga gozhda në mur dhe e lëshonte me zhurmë në truall. Si nënës ashtu edhe babait u binte një shprehje e pikëlluar në fytyrë dhe s'kishte si të mos të të vinte keq. Pakënaqësia e tyre dukej sheshit, por unë nuk e kuptoja përse arrinte kulmin atëherë kur numëronin të hollat! Nuk e kuptoja përse mekej ashtu babai, përse turfullonte ashtu nëna! Njëherë pyeta:

— Çfarë do t'i bëjmë këto para?

Babai shkundi llullën te guri i vatrës dhe pa ngritur kokën murmuriti:

— Ato para s'janë tonat!

Kaq foli im atë dhe u zhyt përsëri në mendime. Unë s'e zgjata më dhe vazhdova të merresha me rregullimin e çerdhes së pëllumbave që ende s'e kisha përfunduar. Taqi, i vëllai i Todit, shokut tim, më kishte dhënë fjalën se do të më falte një çift zogjsh pikalë, por ata ishin akoma në vezë. Megjithatë, kudo që ta shpija mendjen, puna e të hollave më mbetej e freskët dhe më torturonte pa pushim.

Përse s'ishin tonat ato para? Po a s'ishte babai që i sillte, a s'ishte nëna që i rregullonte në sëndukun e vet? A nuk kishin shitur perimet e bostanit që punonin nëna e babai e që i vadisja unë?

Një ditë, papritur, përpara lesës së gardhit qëndroi një veturë e zezë. Kisha shumë kohë që s'kisha parë automobil. Po qëndroja si i ngrirë, kur që andej doli një burrë i veshur mirë, me një palë rroba të zeza, me këmbë të bardhë e me një kapele të madhe. I panjohuri bëri me dorë të hijja konen dhe duke shtyrë lesën e gardhit qëndroi përpara meje. Për një çast u hutova, ndjeva një farë shqetësimi. «Ç'do ky njeri nga qyteti?» — mendova. Të them të drejtën s'më pëlqeu ai njeri. Babai kishte shumë shokë e miq dhe unë i njihja që të gjithë, ua dija edhe emrin, se në muajt e dimrit s'kishte javë të mos na vinin në shtëpi për muhabet. Ata ishin fqinjët, ose miq nga fshatrat rrotull, ndërsa miq nga qyteti nuk kisha parë në shtëpi.

Ai, pa më pyetur se kush isha, kërkoi tim atë duke nxjerrë një shami të madhe të bardhë. Pastaj nisi të fshinte fytyrën e skuqur e qafën e trashë. Një çast e pushë me habi atë njeri, po kur dëgjova zërin e tij dhe sidomos, kur pushë ata dhëmbët të veshur me ar, sepse m'u duk vetja si përpara një njeriu të rëndësishëm, ndaj vrapova të thërrisja babanë.

— Një burrë me dhëmbë floriri e me kapele të madhe, të thërret...

Babai ngrihi kokën e më pa drejt në sy duke lëshuar shatin mbi vijën e ujit që vadiste misrat. Nëna, që ishte pranë meje, me kanistrën të mbushur plot me domate, ngriu në vend, pastaj, sikur dikush ta shtynte, u lëkund, kanistra i ra dhe domatet u rrokullisën përpara këmbëve të mia e u llangosën me baltë.

Mbeta gojëhapur! Ç'patën ata që ngrinë? S'i kisha parë ndonjëherë ashtu! Prindët e mi në përgjithësi qenë njerëz të menduar, qeshnin rrallë, por,

kurrë s'më kishte rënë rasti t'i shikoja aq të hutuar. Pashë babanë këmbëzbathur e tërë baltë që çau mes përmes misrave, edhe nënën që e braktisi kanistrën e vajti pas babait. S'po e mbledhja dot veten. Ç'ishte ai vallë? Përse po nxitonin prindët?

Te vija e ujit skuqnin domatet sërëke. Ca kishin rënë brenda në ujë; ca qenë llangosur me baltë. I mblodha domatet, i pastrova nga balta dhe u nisa. Në oborr ishte vetëm konia që po rrinte në bisht dhe, sapo më ndjeu, m'u hodh te këmbët.

Nëpërmjet portës gjysmë të hapur dallova mysafirin të ulur mbi një karrige me sytë përdhe. Gish-tin e madh të dorës së djathtë e kishte futur në xhepin e jelekut, atje ku mbante orën. Të hyja brenda s'ma mbante, të zgjasja kokën te porta, do të më shante babai, ama kërshëria s'më linte. Desha të merrja vesh çfarë do të thoshin, çfarë do të bënin. Vajta te dritarja e vogël me katër hekura dhe vura syrin.

Im atë rrinte këmbëkryq mbi rrogoz dhe mbushte llullën, nëna, me fytyrën krejt të zbardhur, që ulur te cepi i këndit, mbante duart në pëqi dhe sytë s'ia ndante burrit nga qyteti. Mysafiri foli:

— ...Të pata thënë se kjo tokë ta shpërblen mundimin, është e majme, s'të vete djersa kot. Im gjysh, ndjesë pastë, e kishte blerë nga Tefik beu, tridhjetë e shtatë lira turke, po edhe beu, ama, hallall paratë, se na dha një tokë, për kokën e tokës, na, mu si bukëvale...

— S'ke ç'i thua, zoti Isa, po të mos harrojmë se këto duar e bënë bukëvale. E kam qëruar si grurin e farës, pa t'i kam hedhur pleh plis më plis...

— Na ka rënë bretku, zoti Isa, — ndërhynte nëna. Im atë e vështronte vëngër dhe shfrynte tymin nga hunda e nga buzët porsì një oxhak.